

ks. Andrzej Kiciński, Natalia Kalinowska

*Nauczyciele religii katolickiej wobec wyobrażeń dorosłości
dzieci ze spektrum autyzmu w opinii rodziców*

*Catholic teaching of religion vs. parents' perceptions regarding adulthood
of children on the autism spectrum*

Summary

Adopting the approach of inclusive education, the Ministry of Education and Science pays special attention to students with various disabilities in all core curricula for kindergartens and schools. In the 2022/2023 school year, changes have been introduced to the rules for the professional development of teachers, which also apply to Catholic religion teachers. Teachers are expected to acquire more knowledge and skills as well as commit themselves to working with children and young people with special educational needs. This study focuses on the area of special education pedagogy, which through scientific research helps us understand autism spectrum disorders, as well as aims to set a new perspective on adulthood for those affected. The research was conducted in 2022. Assessing parents' perceptions of adulthood for children with autism spectrum disorders is of great importance for all teachers. It is a starting point for teaching and educational plans. It is also an important factor in supporting the integral development of the child. In the opinion of parents, Catholic religion teachers are to draw, on the one hand, on the sources of the Church's catechesis and, on the other hand, to learn about current scientific research so that their mission is rooted in the concrete educational situation.

Key words: autism, religion, parents, religion teachers.

Ministerstwo Edukacji i Nauki we wszystkich podstawach programowych dotyczących przedszkoli i szkół zwraca szczególną uwagę na uczniów z różnymi niepełnosprawnościami w logice edukacji włączającej. Także Kościół katolicki przywiązuje dużą uwagę w swych dokumentach na konieczność towarzyszenia tym uczniom w rozwoju integralnym. W roku szkolnym 2022/2023 nastąpiły zmiany w zasadach awansu zawodowego nauczycieli, które dotyczą również nauczycieli religii Kościoła katolickiego. Zmniejszono liczbę stopni awansu zawodowego, zniesiono staże, a także wprowadzono wiele nowych elementów dotyczących dokumentowania przebiegu ścieżki awansu zawodowego. Analiza tych dokumentów jasno ukazuje próbę odbiurokratyzowania tego procesu na rzecz obserwacji i omówienia zajęć praktycznych. Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 6 września 2022 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego¹

---

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 25 sierpnia 2022 r. w sprawie oceny pracy nauczyciela, Dz.U. 2022 poz. 1822.

przez nauczycieli dwukrotnie mówi o nabyciu wiedzy, umiejętności i zaangażowaniu na rzecz dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi lub zagrożonych wykluczeniem społecznym. Po raz pierwszy mowa jest już w okresie przygotowania do zawodu, czyli na samym początku podjęcia pracy w szkole, która powinna się wiązać z doskonaleniem kompetencji w związku z wykonywanymi obowiązkami, w szczególności w zakresie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym uczniów szczególnie uzdolnionych (§ 2.1.). A po raz drugi mowa jest w awansie na stopień nauczyciela dyplomowanego, kiedy realizowane jest jedno z wybranych zadań służących podniesieniu jakości pracy szkoły lub wykonywanych na rzecz dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi lub zagrożonych wykluczeniem społecznym (§ 7.1.). Bez wątplenia zrealizowanie tych wymagań jest ważnym i złożonym wyzwaniem dla nauczycieli religii katolickiej bo z jednej strony wymagana jest wiedza z zakresu pedagogiki specjalnej a z drugiej współczesnej teologii.

To opracowanie skupia się na obszarze pedagogiki specjalnej, która pomaga zrozumieć współczesne osiągnięcia naukowe dotyczące zaburzeń ze spektrum autyzmu, a zwłaszcza pragnie wyznaczyć nowe spojrzenie na dorosłość dotkniętych tym problemem. Nauczyciel religii katolickiej ma współpracować z rodzicami na co dzień w zakresie rozwoju religijnego. Ten rozwój obejmuje nie tylko mocne i słabsze strony możliwości poznawczych ucznia, ale cały szereg postulatów współpracy z jego rodzicami, którzy mają swoją wiedzę i mają swoje wyobrażenia o przyszłym życiu swoich dzieci. Dotychczasowy stan badań w Polsce jest ograniczony. Poszukiwania badawcze wskazują, że głównie pozycja pod redakcją Anny Prokopiak „*Osoby ze spektrum autyzmu w biegu życia*” odnosi się może do obszaru badań określonego w temacie². Autorka ta wniosła już cenny wkład w rozwój zagadnienia publikując wcześniej w „Zeszytach Formacji Katechetów” tekst o tych uczniach na katechezie³. W wyżej wymienionych publikacjach został poruszony przede wszystkim obszar samodzielności osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Ze względu na skok liczbowy diagnozowanych osób w spektrum i ich obecność w przedszkolach oraz w szkołach, zrealizowane zostały badania, których fragmenty zostaną przedstawione, aby dać impuls nauczycielom nie tylko realizującym awans zawodowy, ale wszystkim którzy mają im towarzyszyć razem z ich rodzinami. W badaniach zastosowano sondaż diagnostyczny, a techniką badawczą była opracowana ankieta. Na początku jest też zastosowana metoda analizy i metoda syntezy literatury przedmiotu. Artykuł odpowiada na pytanie, jakie wyobrażenia mają rodzice o okresie dorosłości ich dzieci, dotkniętych zaburzeniami ze spektrum autyzmu?

1. Zaburzenia ze spektrum autyzmu – od pierwszych definicji do nowych obszarów badawczych

Paul Eugen Bleuler, pionier badań nad schizofrenią, wprowadził po raz pierwszy w roku 1911 termin „autyzm”, które zaczerpnął z języka greckiego, gdzie „autos” (*ja, postrzeganie siebie*), a także „ismos” (*stan, działanie*) posłużyło mu

---

² *Osoby ze spektrum autyzmu w biegu życia*, red. A. Prokopiak, Lublin 2020.

³ A. Prokopiak, *Uczeń z zaburzeniami ze spektrum autyzmu na katechezie w szkole ogólnodostępnej*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 56 (4) (2014), s. 61-68. Zob. Także: A. Kiciński, *Autyzm. Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych i katecheza*, „Katecheta” 59:2015 nr 12 s. 5-16.

do opisu zachowań osób, wycofujących się w świat fantazji. Potem było ważne dla współczesnej koncepcji zaburzeń spektrum autyzmu odkrycie Leo Kanner, który zdiagnozowane trudności w rozwoju dzieci wyodrębnił od innych zaburzeń. Prawie jednocześnie Hans Asperger opracował zaburzenia autystyczne w sferze społecznej i wyodrębnił takie jak stereotypowe ruchy, uboga gestykulacja i mimika, dobra pamięć, używanie języka, który nie ma na celu komunikacji, szczególnie i wąskie zainteresowania, niski poziom utrzymywania kontaktu wzrokowego. Długo jednak nikt nie rozróżniał autyzmu od schizofrenii dziecięcej. Dopiero międzynarodowa klasyfikacja zaburzeń psychicznych opublikowana w 1980 roku (DSM-III *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*) zawierała autyzm przyporządkowany do całościowych zaburzeniach rozwoju. Potem był DSM-IV a od roku 2013 obowiązuje DSM-5, w której to klasyfikacji zostały połączone poprzednie diagnozy o nazwach: zaburzenie autystyczne, zaburzenie Aspergera, dziecięce zaburzenie dezintegracyjne, zespół Retta lub inne całościowe zaburzenia rozwojowe nieujęte w pozostałych kategoriach diagnostycznych w jedną o nazwie zaburzenia ze spektrum autyzmu.

Wiedza studencka o zaburzeniach ze spektrum autyzmu często odnosi się do wcześniejszej uznanej tzw. „triady autystycznej”. Po pierwsze odnosiła się do problemów w obrębie tworzenia relacji i uczestnictwa w interakcjach społecznych, po drugie do dysfunkcji w komunikowaniu się, po trzecie do obecności stałych wzorców zachowań, zainteresowań i aktywności. Badania L. Wing i J. Gould przyczyniły się do pogłębiania wiedzy. Warto jednak poznać dalsze zmiany podejść do tego zjawiska. Wielu badaczy wskazywało, że możliwość występowania autyzmu jest związana w przeważającej części z zaburzeniami i uwarunkowaniami genetycznymi. Inni akcentowali czynniki środowiskowe. W tej grupie znajdują się zagrożenia w okresie prenatalnym i okołoporodowym. Według wielu autorów, czynniki ukazujące się przed poczęciem dziecka mają istotny wpływ na późniejsze pojawienie się deficytów. Do nich zaklasyfikowano wiek rodziców. Szacuje się, że wśród matek powyżej 30. roku życia z każdymi dodatkowymi pięcioma latami, zwiększa się ryzyko wystąpienia ASD u dziecka o 7%, zaś u ojców o 3,6%. Kolejne dane wskazują, że u matek w wieku 30-34 lat wzrasta zagrożenie zachorowaniem o 27%, a powyżej 40. roku życia do 106% w porównaniu do kobiet poniżej 30. roku życia. Istotna dla zwiększenia ryzyka rozwoju autyzmu jest ekspozycja kobiety w trakcie ciąży na niektóre leki. Do nich zalicza się: leki psychotropowe wstrzymujące reabsorpcję serotoniny przez neurony, metamidol, walproina i talidomid. Zażycie tych substancji zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia u dziecka ASD od 20 do 46%. Wielu badaczy łączy związek pomiędzy krwawieniami w trakcie ciąży, zakażeniami wewnątrzmacicznymi, niedoczynnością tarczycy matki a wzrastającym ryzykiem rozwoju tego zaburzenia. Poród, przebiegający w sposób nieprawidłowy to kolejny czynnik zwiększający potencjalność wystąpienia ASD. Niska waga urodzeniowa, cesarskie cięcie, położenie miednicowe, niska punktacja w skali Apgar to przyczyny podwyższające zagrożenie nieprawidłowościami w rozwoju dziecka⁴. Za badaniami A. Prokopiak można stwierdzić, że aktualnie najbardziej prawdopodobną

---

⁴ F. Rybakowski, I. Chojnicka, P. Dziechciarz, A. Horvath, *Znaczenie czynników genetycznych oraz przed- i okołoporodowych w etiologii zaburzeń ze spektrum autyzmu – wskazania do konsultacji genetycznej*, „Psychiatria Polska” 2016, nr 50(3), s. 547-548.

przyczyną autyzmu są zaburzenia w funkcjonowaniu mózgu. Najczęściej poruszaną i wystarczająco zbadaną anomalią jest znacząco szerszy obwód głowy i większa objętość mózgu dzieci z autyzmem. Nieprawidłowości w tym narządzie objawiają się nie po urodzeniu, a w trakcie wczesnego lub średniego dzieciństwa. Możliwą przyczyną nietypowej wagi mózgu jest nadmierny rozrost komórek nerwowych i niewystarczająca ich redukcja⁵.

Ciągły wzrost występowania autyzmu wciąż skłania do próby poszukiwania odpowiedzi na pytanie o przyczynę tego zjawiska, jak i częstszego diagnozowania tego zaburzenia. W kreowaniu danych epidemiologicznych często bierze się pod uwagę informacje kliniczne. Im więcej dzieci mają rozpoznany autyzm, tym statystyka epidemiologiczna wzrasta. Dlatego ważna jest odpowiednia wiedza na temat tego zaburzenia wśród osób zajmujących się dziećmi, jak i klinicystów czy rodziców. Dotychczas przeprowadzone badania nad epidemiologią autyzmu, odnosiły się do dzieci. Taki system badań niesie za sobą pewne zagrożenie, ponieważ osoby z występującymi cechami zaburzeń ze spektrum i z zauważalną ponadprzeciętną inteligencją, mogą być pomijane w danych statystycznych, gdyż objawy ujawniają się w okresie dojrzewania i dorosłości.

2. Rodzice dzieci z ASD – od poznania po wsparcie

Rodzice, szkoła i społeczeństwo przechodzi od spostrzegania wyzwań dotyczących osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu w perspektywie tzw. „autyzmu dziecięcego”, który został przewyżniony do odnotowania, że osoby te wkroczyły po wcześniejszej diagnozie w okres dojrzewania i wczesną dorosłość. Naukowcy zauważają, że początek zachodzących zmian u tych osób może być różny, ponieważ rozwój biologiczny zależy od indywidualnych cech występujących zarówno u osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, jak i osób z prawidłowym rozwojem. Ten okres czasu nie jest jednolity, dlatego dzieli się go na dwa etapy: wczesne i późne dorastanie. Dojrzewanie to okres szybkiego wzrostu między wiekiem dziecięcym a dorosłym, to okres przejściowy pomiędzy dzieciństwem a dorosłością. Jest to czas, w którym młody człowiek próbuje wcielić w życie wszystko to, czego nauczył się do tej pory. Gromadzenie i wykorzystanie doświadczeń, umiejętność rozwiązywania problemów, akceptacja zmian – wszystko to przyczynia się do kształtowania własnej tożsamości. Równocześnie dorastanie jest okresem intensywnego eksperymentowania i przyjmowania nowych ról, a także prób samookreślenia. Akceptacja własnej płciowości oraz odkrycie tożsamości seksualnej to dwie z najtrudniejszych, ale zarówno ważnych rzeczy w życiu młodego człowieka⁶. W publikacjach na ten temat wyróżnia się cztery główne zmiany rozwojowe zachodzące w okresie dojrzewania i są to: przemiany biologiczne, zmiany metod myślenia, dojrzewanie psychospołeczne i nawiązywanie więzi intymnych. Dla nauczycieli religii katolickiej ten okres to towarzyszenie osobom z ASD w przyjęciu sakramentu bierzmowania, ale i w okresie późniejszym charakteryzuje się on wieloma pytaniami o przyszłość. Pytania wchodzą w zakres katechezy dorosłych, która powinna akcentować tajemnicę osoby z jej aspektem personalnym⁷

⁵ A. Prokopiak, *Autyzm – przegląd definicji, etiologia, kryteria diagnostyczne*, w: *Autyzm i rodzina*, red. A. Prokopiak, Z. Palak, Lublin 2017, s. 22.

⁶ Zob. A. Stypuła, *Psychologiczne aspekty dojrzewania i wczesnej dorosłości osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu*, w: *Wsparcie młodzieży i dorosłych z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Teoria i praktyka*, red. K. Patyk, M. Panasiuk, Sopot 2017, s. 27.

⁷ A. Kiciński, *Katecheza dorosłych w procesie budowania Kościoła dojrzałego*, w: *Katecheza dorosłych*, red. K. Misiaszek, J. Stala, Tarnów 2009, s. 418. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/4236>.

i zawierać wiele pytań otwartych⁸. Warto jest również poznać opinię rodziców osób z ASD co myślą o przyszłości swoich dzieci, aby zrozumieć i odpowiedzieć na wyzwania teraźniejszości.

Natalia Kalinowska przeprowadziła na seminarium naukowym „*pedagogika osób z autyzmem*” na Wydziale Nauk Społecznych KUL badania, które miały cel teoretyczny, poznawczy i praktyczny. Celem teoretycznym było poznanie wyobrażeń rodziców dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu względem dorosłości i przyszłości tych osób. Celem poznawczym było zbadanie wyobrażeń rodziców na temat dorosłości ich dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Natomiast celem praktycznym było opracowanie wskazówek dotyczących wsparcia rodziców w trakcie dojrzewania i dorosłości ich dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Jednym z *głównych problemów badawczych była próba odpowiedzi na pytanie: zdaniem rodziców dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, w jakim środowisku powinny one żyć, gdy dorosną? Jako metodę badawczą zastosowano sondaż diagnostyczny, a techniką badawczą była opracowana ankieta. Badania zostały przeprowadzone w 2022 r. Grupa badawcza wyniosła 31 osób. W badanej grupie było 27 kobiet (87%) oraz 4 mężczyzn (13%). Rodzice byli w wieku między 24 a 50 rokiem życia, gdzie średnia wieku wyniosła 38 lat. Większość rodziców była w wieku 36-40 lat, czyli około 36% ogółu, a następnie między 31-35 lat (19%) i 41-45 lat (19%). Pod względem wykształcenia przeważały osoby z wykształceniem wyższym (61,3%), a następnie średnim (32,3%) i zawodowym (6,5%). Żaden z ankietowanych nie wskazał, iż posiada wykształcenie na poziomie podstawowym. Około połowa badanych osób wykonywała pracę umysłową, a następnie co 3 osoba pracowała fizycznie, zaś 6 osób było bezrobotnych. Prawie 30% ankietowanych wskazało, iż wykonuje zawód, w którym potrzebne jest przygotowanie pedagogiczne. Pojedynczo pojawiały się odpowiedzi, takie jak: ekonomista, fizjoterapeuta, fryzjer, kontroler jakości, ogrodnik, prawnik, psycholog, neurologopeda, kucharz, programista, technik żywności, pielęgniarka, czy też lekarz. Większość badanych osób było członkiem rodzin pełnych (74%), a mniejszą grupę stanowiły osoby z rodzin niepełnych (23%) i zrekonstruowanych (3%). Dzieci ze spektrum autyzmu w badanej grupie miały zazwyczaj jedno rodzeństwo (45%) lub były jedynakami (29%), a mniejsza część dzieci posiadała dwoje (13%) lub troje rodzeństwa (13%). Dzieci w grupie badanej były w wieku między 3 a 15 lat, zaś średnia wieku wyniosła 10 lat. Większość dzieci była w wieku 11-15 lat (48%), a rzadziej 6-10 lat (35%) i 3-5 lat (16%). Diagnozę spektrum autyzmu dzieci miały postawioną między 2 a 13 rokiem życia a średni wiek diagnozy wynosił 5 lat. Większość dzieci miało postawioną diagnozę w wieku 3,5-5 lat (39%), następnie 6-13 lat (32%), zaś najmniejszą grupę stanowiły dzieci w wieku 2-3 lat (29%)⁹.*

Zbrane dane pokazują, że rodzice jest to różnorodna grupa, która nie zamyka się we własnym kręgu jak to bywało wcześniej, ale poszukuje wsparcia profesjonalnego dla dobrostanu swych dzieci i bierze chętnie udział w badaniach naukowych. Zrozumiały jest również fakt, że gromadzą się w różne stowarzyszenia i grupy, aby walczyć o prawa swych dzieci. Duszpasterze i nauczyciele religii katolickiej są wezwani do odejścia od duszpasterstwa masowego na rzecz zdiagnozowania obecnego stanu wewnętrznego tych rodziców i wsluchania się w ich indywidualne potrzeby religijne oraz ich poszukiwania wsparcia duchowego, które mocno lub słabiej deklarują.

⁸ A. Kiciński, *Dorosły jako podmiot katechezy*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002, s. 143-145. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/4228>.

⁹ N. Kalinowska, *Wyobrażenia dorosłości dzieci ze spektrum autyzmu w opinii rodziców*, Lublin 2022 [mps BKUL].

3. Wizja dorosłości osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu

Ocena wyobrażenia dorosłości dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu w opinii rodziców ma duże znaczenie dla wszystkich nauczycieli. Jest punktem wyjścia dla planów dydaktycznych, kształcących i wychowawczych. Jest też ważnym czynnikiem w towarzyszeniu w integralnym rozwoju dziecka. Badani rodzice w większości ocenili, iż ich dziecko nie będzie wchodziło w dorosłość, tak jak inni rówieśnicy. 21 ankietowanych zaznaczyło odpowiedzi: raczej nie zgadzam się (39%) i zdecydowanie nie zgadzam się (29%). Z niniejszym stwierdzeniem, około 32% rodziców raczej się zgodziło. Większość rodziców (około 71%) wskazało, że w obszarze życia towarzyskiego ich dziecko raczej lub zdecydowanie nie będzie mogło brać w nim normalnego udziału. Około 3% badanych nie ma zdania na ten temat, a jedynie 28% raczej się zgadza z tym stwierdzeniem. Żaden z rodziców nie wskazał odpowiedzi „zdecydowanie zgadzam się”. To może odnosić się pośrednio do różnych inicjatyw uczestnictwa w życiu religijnym wspólnot czy parafii. Z tym wiążą się obawy rodziców o satysfakcjonujące relacje z innymi, gdzie 23% raczej je dopuszcza, 10% nie ma zdania, a około 68% ich nie widzi. Trzeba przyjąć również fakt, że w stwierdzeniu „moje dziecko będzie miało przyjaciół”, rodzice nie byli jednomyślni. Odpowiedzi: raczej nie zgadzam się i zdecydowanie nie zgadzam się stanowiły około 55% ogółu wyborów ankietowanych. Nie całe 20% osób nie miało zdania, a 26% raczej zgadzało się z tym, że w dorosłości ich dziecko będzie miało relacje przyjacielskie z innymi. Złożonym tematem jest myślenie o dziecku z ASD z możliwością wejścia w relację męsko-damską. Około 32% rodziców odpowiedziało, iż wyobrażają sobie, że ich dziecko w przyszłości wejdzie w taką relację. 16% ankietowanych nie miało zdania na ten temat. Jednakże po raz kolejny połowa rodziców uważa, że ich dziecko nie będzie miało w przyszłości partnera. Rodzice jednak zgadzali się ze stwierdzeniem, że ich dziecko w przyszłości będzie interesowało się swoją intymnością. W tym przypadku około 71% respondentów zgadza się z tym zdaniem, 16% nie ma zdania, a 13% raczej się nie zgadza. Około 81% rodziców zgadza się z ze stwierdzeniem, że wzrost zainteresowania dziecka tematem intymności i dojrzewania będzie sytuacją naturalną. Jedna osoba nie miała w tej kwestii zdania, zaś 16% raczej się nie zgadzało. Na ile dziecko także w dorosłości będzie informowało rodziców o swoich sukcesach, 68% ankietowanych odpowiedziało zdecydowanie lub raczej zgadzało się z tym stwierdzeniem, 16% nie miało zdania, 6% zdecydowanie lub raczej się nie zgadzało. Na koniec tej części badań około 35% rodziców była zdania, że w przyszłości ich dziecko raczej lub zdecydowanie nie będzie miało wysokiej samooceny w przyszłości. Niecała połowa respondentów (42%) nie miała na ten temat zdania, a około 23% z nich zdecydowanie lub raczej zgadzało się z tym stwierdzeniem.

Wizja dorosłości dzieci z autyzmem w świetle opinii rodziców jest ważnym przyczynkiem do dalszych badań naukowych, ale i punktem wyjścia w planowaniu współczesnych programów nauczania religii katolickiej, czy katechezy parafialnej. Nie trzeba się „obrażać”, że ponad 80% rodziców uważa, iż przekaże swojemu dziecku podstawową wiedzę na temat różnych sfer funkcjonowania, także w zakresie wychowania religijnego. Celem badań było między innymi sprawdzenie czy rodzice, którzy otrzymali stosunkowo wcześniej diagnozę o zaburzeniu ze spektrum autyzmu ich dzieci, wyobrażają sobie, że dorosłe osoby z ASD wykazują dobre kontakty towarzyskie i intymne. W tym celu wykonana została analiza testami U Manna-Whitney'a. Wyniki tych analiz okazały się nieistotne statystycznie $p > 0,05$ co oznacza, że nie było związku oceny funkcjonowania dziecka

ze spektrum autyzmu ze względu na wiek diagnozy. Wykazano jedynie, że występował związek wieku diagnozy u dziecka z oceną rodziców, że szkoła przekazuje podstawową wiedzę na temat funkcjonowania $Z = 2,09$; $p < 0,05$. Częściej zdania, że szkoła przekazuje podstawową wiedzę na temat funkcjonowania były osoby z dziećmi, u których diagnozę spektrum autyzmu postawiono w wieku do 4 lat. A jednak grupa rodziców sądzi, że szkoła przekazuje podstawowe wartości. To pokazuje jak ważną dziś rolę mają nauczyciele, także nauczyciele religii katolickiej. Badania zachęcają, aby nauczyciele religii katolickiej pokazywali dorosłość obecnych dzieci z ASD jako okres, w którym nie będą pozostawieni sami sobie. Nie tylko dzieci, ale i rodzice mają prawo usłyszeć słowo Boże: „Nie lękaj się, bo Ja jestem z tobą; nie trwóż się, bo Ja twoim Bogiem. Umocniam cię, jeszcze i wspomagam, podtrzymuję cię moją prawicą sprawiedliwą” (Iz 41,10). Nie może to być ani jednorazowe, ani teoretyczne, lecz wymaga stałej współpracy, która zaowocuje zrozumieniem i wspólnym chrześcijańskim spojrzeniem na przyszłość.

Podsumowanie

Nauczyciele religii katolickiej wobec wyobrażeń dorosłości dzieci ze spektrum autyzmu w opinii rodziców mają sięgać z jednej strony do źródeł katechezy Kościoła, a z drugiej poznawać aktualne badania naukowe, aby ich misja była zakorzeniona w konkretnej sytuacji edukacyjnej. Awans zawody nauczycieli ma zachęcać do rozróżnienia starych i nowych form wsparcia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Samo podejście medyczne i pedagogiczne do zaburzeń ze spektrum autyzmu ulega ewolucji. Podobnie badania teologiczne stale się rozwijają i ukazują nowe formy towarzyszenia duchowego. Nie można więc pozostawać na wiedzy akademickiej zdobytej podczas studiów, lecz trzeba poznawać aktualne badania, które monitorują ewolucję postaw rodziców wobec wyzwań codzienności i przyszłości. A oni, skupieni na swych problemach, mogą rzadko słyszeć zapewnienie Boga samego, który mówi: „Sam Pan, który pójdzie przed tobą, On będzie z tobą, nie opuści cię i nie porzuci. Nie lękaj się i nie drż!” (Pwt 31,8).

Kościół katolicki w Polsce przyjął i potwierdził ogólne zasady dotyczące miejsca osób niepełnosprawnych w świecie i w Kościele. Pierwszą zasadą jest to, by osobę z niepełnosprawnością traktować jak podmiot z odpowiadającymi mu przyrodzonymi i nienaruszalnymi prawami, i to bez względu na to, czy jej deficyt jest wrodzoną ułomnością, czy następstwem chorób chronicznych, czy też wypadków, upośledzeń psychicznych lub zmysłów; również bez względu na ich stopień. Stwierdzenie to wypływa z uznania faktu, że istota ludzka ma własną, jedyną godność i własną autonomiczną wartość od chwili poczęcia i w każdej fazie swego rozwoju, niezależnie od jej stanu fizycznego, psychicznego czy duchowego. Druga zasada – związana ściśle z pierwszą – głosi, że osoba obciążona niepełnosprawnością jest podmiotem mającym wszystkie prawa, a więc należy jej ułatwić udział w życiu społeczeństwa i Kościoła, i to we wszystkich wymiarach i na wszystkich poziomach – w granicach jej możliwości. Trzecia zasada podkreśla, że głębię wiary i poziom społeczeństwa mierzy się szacunkiem i miłością, jaką otaczani są jego najlubi członkowie. To potwierdzenie wymaga jednak opracowania nowej podstawy programowej nauczania religii katolickiej w przedszkolach i szkołach, aby na każdym etapie edukacyjnym włączyć konkretne propozycje wsparcia duchowego, a z drugiej wymaga dalszych badań interdyscyplinarnych pomiędzy pedagogiką specjalną a naukami teologicznymi, które uwzględnią dorosłość osób z ASD.

Bibliografia

- Kalinowska N., *Wyobrażenia dorosłości dzieci ze spektrum autyzmu w opinii rodziców*, Lublin 2022 [mpis BKUL].
- Kiciński A., *Katecheza dorosłych w procesie budowania Kościoła dojrzałego*, w: *Katecheza dorosłych*, red. K. Misiaszek, J. Stala, Tarnów 2009, s. 141-158. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/4236>.
- Kiciński A., *Dorosły jako podmiot katechezy*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002, s. 417-428. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/4228>.
- Kiciński A., *Autyzm. Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych i katecheza*. „Katecheta” 59:2015 nr 12 s. 5-16.
- Osoby ze spektrum autyzmu w biegu życia*, red. A. Prokopiak, Lublin 2020.
- Prokopiak A., *Uczeń z zaburzeniami ze spektrum autyzmu na katechezie w szkole ogólnodostępnej*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 56 (4) (2014), s. 61-68.
- Prokopiak A., *Autyzm – przegląd definicji, etiologia, kryteria diagnostyczne*, w: *Autyzm i rodzina*, red. A. Prokopiak, Z. Palak, Lublin 2017, s. 15-40.
- Prokopiak A., *Autonomia osób ze spektrum autyzmu. Predyktory psychospołeczne*, Lublin 2020.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 25 sierpnia 2022 r. w sprawie oceny pracy nauczyciela, Dz.U. 2022 poz. 1822.
- Rybakowski F., Chojnicka I., Dziechciarz P., Horvath A., *Znaczenie czynników genetycznych oraz przed- i okołoporodowych w etiologii zaburzeń ze spektrum autyzmu – wskazania do konsultacji genetycznej*, „Psychiatria Polska” 2016, nr 50(3), s. 547-548.
- Stypuła A., *Psychologiczne aspekty dojrzewania i wczesnej dorosłości osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu*, w: *Wsparcie młodzieży i dorosłych z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Teoria i praktyka*, red. K. Patyk, M. Panasiuk, Sopot 2017, s. 25-48.

Nauczyciele religii katolickiej wobec wyobrażeń dorosłości dzieci ze spektrum autyzmu w opinii rodziców

Streszczenie

Ministerstwo Edukacji i Nauki we wszystkich podstawach programowych dotyczących przedszkoli i szkół zwraca szczególną uwagę na uczniów z różnymi niepełnosprawnościami w logice edukacji włączającej. W roku szkolnym 2022/2023 nastąpiły zmiany w zasadach awansu zawodowego nauczycieli, które dotyczą również nauczycieli religii katolickiej. Nauczyciele mają nabyć więcej wiedzy, umiejętności i zaangażować się na rzecz dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. To opracowanie skupia się na obszarze pedagogiki specjalnej, która pomaga zrozumieć współczesne osiągnięcia naukowe dotyczące zaburzeń ze spektrum autyzmu, a zwłaszcza pragnie wyznaczyć nowe spojrzenie na dorosłość dotkniętych tym problemem. Badania zostały przeprowadzone w 2022 r. Ocena wyobrażenia dorosłości dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu w opinii rodziców ma duże znaczenie dla wszystkich nauczycieli. Jest punktem wyjścia dla planów dydaktycznych i wychowawczych. Jest też ważnym czynnikiem w towarzyszeniu w integralnym rozwoju dziecka. Nauczyciele religii katolickiej wobec wyobrażeń dorosłości dzieci ze spektrum autyzmu w opinii rodziców mają sięgać z jednej strony do źródeł katechezy Kościoła, a z drugiej poznawać aktualne badania naukowe, aby ich misja była zakorzeniona w konkretnej sytuacji edukacyjnej.

Słowa kluczowe: autyzm, religia, rodzice, katecheci.

Ks. dr hab. Andrzej Kiciński, prof. KUL – kierownik Katedry Katechetyki Szczegółowej i Współczesnych Form Przekazu Wiary Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. ORCID: 0000-0003-3076-6878

Mgr Natalia Kalinowska – absolwentka Wydziału Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie.